10. “Краткий биографический словарь композиторов” И.Гусин, Ю.Вайнков Издательство «Музыка» Ленинград 1971 год.

РЕЗЮМЕ. Мақалада балалар музыка мектебиндеги фортепиано пәни сабақларында мектеп оқыўшыларының дөретиўшилик активлигин қәлиплестириў методлары, усыллары ҳәм формалары көрип шығылады. Әсбапта атқарыўшылықты үйрениўдиң дөретиўшилик процеси оқыўшылардың билим алыў қызығыўшылықлары ҳәм мүтәжликлерин есапқа алған ҳалда әмелге асырылыўы, жеке шахстың айрықшалығына, оның дөретиўшилик қәбилетлерине, атқарыўшылықтың техникалық көнликпелерин раўажландырыў дәрежесине, топланған атқарыўшылық тәжирийбесине, тезаурусына қарай моделлестирилиўи айтылады.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматриваются методы, приёмы и формы формирования творческой активности школьников на уроках фортепиано в детской музыкальной школе. Подчёркивается, что творческий процесс обучения игре на инструменте осуществляется с учётом познавательных интересов и потребностей обучающихся, моделируется в зависимости от индивидуальности личности, её творческих способностей, уровня развития технических навыков игры, накопленного исполнительского опыта, тезауруса.

SUMMARY. The article discusses the methods, techniques and forms of the formation of creative activity in older scholchildren in piano lessons at a children’s music school. It is emphasized that the creative process of learning to play the instrument is carried out taking into account the cognitive interests and needs of students, is modeled depending on the personality of the person, her creative abilities, level of development of technical skills of the game, accumulated performing experience, thesaurus.

MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA BUXORO FOLKLOR QO‘SHIQLARINI O‘RGATISHDA O‘QITUVCHI MAHORATI

To‘xtasin Rajabov- *Bux. DU professori, pedagogika fanlari doktori (DSc)*

Tayanch so‘zlar: Buxoro folklori, musiqa tarbiyasi, kuylash faoliyati, mahalliy uslub, musiqa san’ati, qo‘shiq o‘rgatish, pedagogik mahorat.

Ключевые слова: Бухарский фольклор, музыкальное образование, певческая деятельность, местный стиль, музыкальное искусство, пение, педагогическое мастерство

Key words: Bukhara folklore, music education, singing activities, local style, musical art, singing, pedagogical skills.

Umumiy ta’lim maktablari musiqa madaniyati darslarida jamoaviy aytim faoliyatining o‘rni alohida. Zero, kuylash jarayonida o‘quvchilarga musiqiy, axloqiy–estetik tarbiya berish nazarda tutiladi. Musiqa ta’limi jarayonida o‘quvchilar milliy musiqiy meros durdonalari, jahon xalqlari musiqa madaniyati eng sara namunalari bilan bir qatorda o‘zbek xalq musiqa ijodiyoti - folklor qo‘shiqlarini tinglab, kuylab bahramand bo‘lishlari lozim.

Keyingi yillarda mamlakatimizda yosh avlodni milliy musiqa merosimizga mehr uyg‘otish, qadtimiy musiqa san’atimiz durdonalaridan bahramand etish borasida talay ishlar amalga oshirildi. Masalan, musiqa madaniyati fanidan Davlat ta’lim standartiga asosan tuzilgan o‘quv dasturida musiqa ta’limida o‘zlashtirish uchun 6-sinf musiqa darsligida mumtoz musiqa, kuylar, ashulalar, Shashmaqom mumtoz musiqamizning asosi ekanligi, “Farg‘ona-Toshkent”, “Buxoro-Samarqand”, “Surxandaryo-Qashqadaryo” va Xorazm ijrochilik uslubi, mumtoz musiqaning madaniyatimizdagi o‘rni, o‘zbek zamonaviy musiqasi, estrada musiqasi, musiqa san’ati bo‘yicha ko‘rik-tanlov va festivallari, Sharq xalqlari hamda Yevropa mumtoz musiqasiga oid materiallar o‘z aksini topgan. Shuningdek, dasturda folklor musiqasi va dostonchilik san’ati bo‘yicha ikkita mavzu ham kiritilgan. [1]

Shuni ta’kidlash joizki, o‘zbek xalq musiqa folklori qatorida viloyatimiz maktablarida ham musiqa madaniyati darslarida mahalliy ijrochilik uslubiga oid asarlarni o‘rgatish, Buxoro folklor qo‘shiqlarini jamoa bo‘lib kuylash asosida o‘quvchilarni ma’naviy-axloqiy, estetik tarbiyalash ishlarini o‘rganish bo‘yicha maxsus dastur va rejalar ishlab chiqildi. Maktab o‘qituvchilarining folklor musiqasi asosida o‘quvchilarni ma’naviy axloqiy - estetik tarbiyasiga oid fikr va mulohazalarini aniqlash hamda umumlashtirish kabi ishlar ham amalga oshirildi.

Bunda musiqa madaniyati darslarida o‘quvchilarga milliy musiqamiz folklor san’ati, ayniqsa Buxoro folklor qo‘shiqlairdan o‘quvchilarni ma’naviy-axloqiy, estetik tarbiyasini amalga oshirish jarayonida qay darajada foydalinilayotganligi, o‘quvchilarning musiqa folklori, uning namunalariga bo‘lgan munosabati, bu borada amalga oshirib kelinayotgan muayyan ishlar, qo‘llanilayotgan shakl va usullar bilan tanishish, o‘rganish, tahlil qilish, maktablarda musiqa madaniyati fanidan dars berib kelayotgan o‘qituvchilarning Buxoro folklor qo‘shiqlari haqidagi tasavvuri, bilish darajasi, ularni ijro etish mahorati, o‘quvchilarga o‘rgatib kelayotgan shart-sharoitlari va mazmun-mohiyatini tushuntirib berish mahorati, o‘z fikrlarini o‘zaro qiyoslab, masalaga musiqiy qiziqish va estetik tarbiya masalalari nuqtai-nazardan yondashish bo‘yicha mavjud holatini aniqlashga harakat qilindi.

Kuzatish va o‘rganishlar natijasida shular ma’lum bo‘ldiki, o‘smir-o‘quvchilar musiqa ta’limida ya’ni 5-7-sinflar musiqa darsliklarida folklor qo‘shiqlari, jumladan, Buxoro bolalarning mahalliy musiqa folkloriga oid nazariy va tarixiy ma’lumotlar, uning ijrochi namoyandalari haqida tushunchalar mavjud emas. Bu esa o‘smir yoshdagi o‘quvchilar musiqa madaniyati darslarida o‘zining vohasiga doir xalq musiqa ijodiyoti asarlaridan to‘la bahramand bo‘la olishini ta’minlay olmaydi.

Musiqa folklori asarlarini o‘rgatish jarayoni bilan tanishilganda ham musiqa madaniyati fani o‘qituvchisidan tashkil etayotgan darsining mavzusi, mazmuni va o‘quvchilar imkoniyatidan kelib chiqqan holda, mashg‘ulot jarayonida musiqa folklori asarlaridan namunalarni o‘rgatish jarayonida ilg‘or usullar asosida innovatsion texnologiyalar foydalanishga yetarli e’tibor berilmayapti. Zero, davr talabiga ko‘ra o‘qituvchi bilimli, ilg‘or, iste’dodli ijodkor, izlanuvchan, tashabbuskor, pedagogik-metodik mahoratga ega bo‘lishi, ayniqsa o‘quvchi-yoshlarga mahalliy musiqiy folklor qo‘shiqlarni o‘rgatishda o‘qituvchining musiqiy-nazariy, metodik tayyorgarlikka ega bo‘lishi talab etiladi.

Bu borada chinakam ma’nodagi samaraga erishish uchun yana bir omil o‘qituvchining madaniy-ma’rifiy va axloqiy-estetik saviyasi masalasidir. O‘qituvchi nafaqat ma’naviy-axloqiy madaniyati bilan atrofdagilarga ibrat bo‘lishi, balki shu bilan birga pedagogik mahoratini namoyon eta olishi, yetuk o‘qituvchi sifatida malakali ta’lim-tarbiya jarayonida o‘zining munosib hissa.sini qo‘shishi zarur. Chunki, “ta’lim-tarbiyadek nihoyatda murakkab va mashaqqatli jarayonning bevosita harakatlantiruvchi kuchi, avvalo o‘qituvchidir” [2].

Xulosa sifatida aytish mumkinki, kichik yoshdagi o‘smir o‘quvchilar musiqa darslarida o‘qituvchilar folklor qo‘shiqlari, jumladan Buxoro bolalar mahalliy musiqa folkloridan namunalar tanlab, o‘rgatishni amalga oshirsalar, o‘quvchilarning folklor musiqasiga qiziqishi yanada ortadi. Bu esa musiqa madaniyati darslarini samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Adabiyotlar

1. Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limining davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida” gi 187-sonli qarori. (Musiqa madaniyati fanidan Davlat ta’lim standarti). 2017 y. 6-aprel.
2. Maxmudov N. Ma’rifat manzillari (maxsus muharrir R. Qo‘chqorov). T. Ma’naviyat, 1999-yil. 23-24 betlar.
3. Umumiy o‘rta ta’limning Milliy o‘quv dasturi. Musiqa madaniyati. -Toshkent. 2021.
4. Мустафаев Б. Musiqa madaniyati fani o ‘qituvchilarini innovatsion faoliyatga yo ‘naltirish //центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2023. – Т. 34. – №. 34.
5. Мустафаев Б. Umumiy o‘rta ta’lim tizimi islohotlarida musiqa madaniyati //центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
6. Мустафаев Б. Умумий ўрта таълим тизимида мусиқий таълим ислоҳоти ва истиқболлари //центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23
7. Мустафаев Б. Бошланғич синф ўқувчиларида мусиқий саводхонликни шакллантириш жараёнида мантиқий фикрлаш ва баҳолашга ўргатиш //центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
8. Mustafoyev B. Ta’lim islohotlari mazmunida yosh avlod musiqa madaniyati tarbiyasi //technical science research in Uzbekistan. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 60-66.
9. Ibodovich T. R. Boshlag ‘ich (1-4 sinflarda) musiqa tinglash faoliyatining pedagogik ahamiyati //Yangi O'zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy konferensiyasi. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 214-223.
10. Ibodovich T.R., Hamidovich B.B. Milliy maqom san’ati va ma’naviyatining yoshlar tarbiyasidagi o‘rni //Yangi O'zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy konferensiyasi. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 206-213.

11. Ibodovich T. R. Xalq qo‘shiqlari vositasida o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishning pedagogik asoslari //Journal of Universal Science Research. – 2023. – T. 1. – №. 12. – C. 324-332.
12. Ibodovich T. R. Xalq og‘izaki poetik ijodining tarixi va o‘ziga xos xususiyatlari //Technical science research in Uzbekistan. – 2023. – T. 1. – №. 4. – C 144 155.

REZYUME. Maqolada umumta’lim maktabi musiqa madaniyati darslari jarayonida bolalar folklor qo‘shiqlarini o‘rgatishda pedagogik shart-sharoit va imkoniyatlar hamda o‘qituvchi kasbiy mahorati xususida mulohazalar bayon etiladi.

РЕЗЮМЕ. В статье описаны педагогические условия и возможности обучения детей народным песням на уроках музыкальной культуры общеобразовательной школы, а также даны комментарии к профессиональному мастерству педагога.

SUMMARY. The article describes the pedagogical conditions and opportunities for teaching folk songs to children during the music culture classes of the general education school, as well as comments on the teacher's professional skills.

MUSIQA SAN’ATINI YANADA RIVOJLANTIRISH ASOSLARI

Jaqsılıq Jarılqasınovich Saytov– *o‘qituvchi*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali

Tayanch so‘zlar: to‘garak, sinfdan tashqari ta’lim**,** kompleks, xor, vokal-cholg‘u, ashula va raqs ansambli,vokal ansambli,cholg‘uchilar ansambllari (rubobchilar, dutorchilar,doirachilar va h.k), nafasli puflama cholg‘uchilar, pauza, fermata, kanon,VIA, raqs ansambli, orkestr (puflama damli, xalq cholg‘u asboblari orkestri), yakkaxon qo‘shiqchilar, folklor dastasi, vokal-xor, lad, ovoz apparati, ovozni tayyorlash mashqlari, temp, dikstiya, intonastiya, registr, badiiy ijro, teatr.

Ключевые слова: кружок, внеклассное обучение, комплекс, хор, вокально-инструментальный, ансамбль песни и пляски, вокальный ансамбль, инструментальные ансамбли (руобисты, дуторщики, кружковщики и др.), духовые инструменты, пауза, фермата, канон, ВИА, ансамбль танца, оркестр (духовой, оркестр народных инструментов), сольные певцы, фольклорная труппа, вокальный хор, лад, звуковая аппаратура, упражнения для тренировки голоса, темп, дикция, интонация, регистр, художественное исполнение, театр.

Key words: circle, out-of-class education, complex, choir, vocal-instrumental, snging and dancing ensemble, vocal ensemble, instrumental ensembles (ruob players, dutor players, circle players, etc.), wind instruments, pause, fermata, canon, VIA, dance ensemble, orchestra (duchovoy, folk instruments orchestra), solo singers, folklore troupe, vocal choir, lad, sound apparatus, voice training exercises, tempo, diction, intonation, register, artistic performance, theater.

O‘quvchilarni umumiy rivojlanish, qiziqishlarini kengayishi, ahloqiy-estetik va emotsional kamoloti mustaqil va sinfdan tashqari mashg‘ulotlar va tadbirlarga ko‘p jihatdan chambarchas bog‘liqdir. Kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, umumta’lim maktablarida musiqaviy-estetik tarbiya musiqa tarbiyachisiga qaraganda ancha keng ko‘lamli vazifalarni ko‘zda tutadi va qamrab oladi. Bu jarayonda musiqa darsi muhim o‘rin tutadi, lekin buni o‘zi to‘la ma’noda yetarli bo‘lmaydi. Hozirgi kunda umumta’lim maktablarida musiqiy-estetik tarbiya tizimi ko‘pgina yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi. Bular musiqa darsi, musiqadan sinfdan va maktabdan tashqari ishlar, xor studiyalari, to‘garaklar va oilaning roli juda katta. Bularning barchasi umumiy (kompleks) tarzda musiqaviy-estetik muhitni tashkil etadiki, bu muhitda o‘quvchilarning san’at va adabiyotga, uning turli sohalariga qiziqish va ehtiyojlari vujudga keladi, rivojlanadi, shakllana boradi. Maktabda musiqiy-estetik ta’lim va tarbiyaning asosiy ish formasi fan uchun tavsiya etilgan yagona DTS dastur asosidagi olib boriladigan musiqa darslaridir. Bu faoliyat o‘quvchilarni musiqa sohasida har tomonlama rivojlantirish, ahloqiy-estetik kamol toptirish vazifalarini nazarda tutadi.

Musiqadan sinfdan va maktabdan tashqari ta’lim va tarbiyasi bevosita darsdagi o‘qitish tizimiga tayanadi, umumiy maqsad va vazifalar negizida o‘quvchilarni musiqaga qiziqish va ehtiyojlarini izchillik bilan rivojlantirib boradi. Ma’lumki, umumiy ta’lim maktablari o‘quvchilarni professional musiqa faoliyatiga tayyorlashni o‘z oldiga asosiy maqsad qilib qo‘ymaydi.

Biroq musiqani tushunish, uni idrok qilish, undan emotsional ta’sirlanish har bir o‘quvchiga, u kelajakda musiqachi san’atkor bo‘ladimi yo‘qmi bundan qat'iy nazar xos bo‘lmog‘i kerak. Shu narsa yaxshi ma’lumki, musiqadan yaxshi tayyorgarligi bo‘lgan kishilarda badiiy did ancha